

СТАРЧЕНКО

Марина Василівна,

аспірантка кафедри історії і культури
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький)

**ПОПУЛІЗМ І РЕАЛІЇ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ
В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УСРР: ІСТОРИОГРАФІЯ**

Стаття присвячена історіографічному аналізу суттєвих розбіжностей між декларованими комуністичною системою в УСРР в 1920-ті рр. правами людини і їхніми реаліями життя.

Статья посвящена историографическому анализу значительных расхождений между декларируемых коммунистической системой в УСРР в 1920-е гг. правами человека и его реалиями жизни.

This article is devoted historiographic analysis of significant differences between the declared communist system in the USSR in the 1920-ies of human rights and their realities of life.

На початку третього тисячоліття здоров'я людини розглядається сучасниками не лише як найбільша соціальна цінність, а й вирішальний чинник економічного розвитку, конкурентоспроможності і продуктивності праці, росту добробуту країни і рівня життя її громадян. Здоров'я людини нерозривно пов'язане із низкою соціальних, економічних, соціокультурних чинників, які впливають на соціальний індивід. За визначенням експертів ВООЗ соціальне здоров'я передбачає насамперед задоволеність індивіда своїм матеріальним добробутом, харчуванням, житлом, соціальним становищем у суспільстві, соціальною політикою. Соціальне здоров'я індивіда залежить від економічних чинників, його стосунків із структурними одиницями соціуму – сім'єю, організаціями, через які відбуваються соціальні зв'язки – праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування [1].

Водночас проблема соціального здоров'я в УСРР 1920-х рр. знайшла особливе, деформоване відображення в радянській історіографії. Вітчизняна

історіографія, вмонтована в тоталітарний механізм науки пережила усі її труднощі і проблеми, нашттовхуючись на ті ж перепони партійної монополії на істину, що і вся наука в умовах радянської влади. Окрім того, як відзначив дослідник М.Г. Ярошевський «перед нами небачений в історії людської культури феномен репресованої науки ... Об'єктом репресій виявилися не лише вчені, а й ідеї та напрями в наукових установах і центрах, книгах і журналах, засекречених архівах» [2]. Ключовими словами в радянській історіографічній науці до кінця 1980-х рр. були: «формація», «клас», «революція», «боротьба».

Популістські гасла «влада радам», «диктатура пролетаріату», «союз робітничого класу і селянства» використовувалися більшовиками для створення в народних мас ілюзії про захист їхніх інтересів, про народоправство. Насправді ж трудящі вважалися «гвинтиками» в механізмі радянської тоталітарної системи [3]. В умовах, коли правляча комуністична партія закликала до протистояння «класу» проти «класу» говорити про соціальне здоров'я в сучасному розумінні безпідставно.

Як відзначалося вище, соціальне здоров'я передбачає, насамперед можливість індивіда реалізувати свої творчі, інтелектуальні і фізичні можливості в суспільстві. Проте численні історичні приклади підтверджують суттєві деформації в соціальній політиці правлячої тоді комуністичної партії на терені України.

Як відомо, у березні 1928 р. було організовано Українське товариство робітників науки і техніки для сприяння соціалістичному будівництву (УТОРНІТСО), куди увійшли історики М.І. Яворницький, Д.І. Багалій [4]. Водночас яскраво виявлений політичний характер організації, її підпорядкованість культурно-пропагандистському відділу НК, відсутністю змагання думок відшттовхували від товариства інтелігенцію, яка сумлінно працювала, але не бажала «втручатися в політику».

Висунута в липні 1928 р. теза Сталіна про загострення класової боротьби всередині країни, стала ідеологічним прикриттям для каральних органів у здійсненні репресій проти «шкідництва» старої інтелігенції. За рахунок

«шкідництва» списування невдачі в форсованому індустріальному розвитку, невиконання планів, тощо. Поняття «шкідництво» вийшло за межі виробничої сфери і поширилося на ідеологію, науку, культуру і т.д. Усе це посилювало психологічну напругу в суспільстві, особливо, в середовищі вчених, ставило їх у становище зайвих елементів у декларованій схемі «робітничий клас – трудове селянство».

У 1930 р. з УТОРНІТСО було виключено одного з її засновників – історика, академіка М.І. Яворницького, звинуваченого в пропаганді «ворожої ідеології». Вченого було виключено з партії і згодом репресовано.

У жовтні 1931 р. практично припинило свою роботу знекровлене чисткою і репресіями Центральне бюро УТОРНІТСО.

Отже, уже на початку 1930-х років радянська історіографія розглядалася як безпосереднє знаряддя партії в боротьбі за здійснення її політики [5].

Характерною рисою радянської історіографії суспільно-політичного життя було те, що більша половина праць, 62,3 відсотки відносилася до періоду 1920-30-х рр. Упродовж 1959-1975 рр. було написано 1422 праці, присвячені «будівництву соціалізму», де 622 праці присвячувалися Леніну і правлячій комуністичній партії, 284 – партійному керівництву комсомолом [6].

В історіографії робітництва велика питома вага літератури, в якій відображувалася його трудова діяльність, зокрема участь у соціалістичному змаганні. Цій проблематиці лише в 1935-1940 рр. було присвячено більше як 4600 книг, брошур і статей [7].

Як бачимо в радянській історіографії домінували теми, які, на думку дослідників, розкривали трудовий героїзм робітників, зразки нового соціалістичного ставлення до праці, їхню участь в управлінні виробництвом.

Водночас на тлі тріумфальних агітаційних гасел у партійно-радянській літературі залишалися поза увагою такі важливі теми, як соціальне здоров'я, соціальні стандарти життя, умови праці, дозвілля, рівень культури різних груп міського і сільського соціуму.

Голод в УСРР початку 1920-х років, масові епідемії, бідність більшості міського населення, масова дитяча безпритульність – усі ці та інші явища соціального життя показувалися в радянській історіографії однобічно, як винятково наслідки громадянської війни та іноземної інтервенції. Помилки і прорахунки правлячої партії залишалися поза увагою партійних істориків, адже ціль-комунізм, виправдовувала любі засоби її досягнення диктатурою пролетаріату.

Отже, величезний історіографічний масив радянської доби про життя і діяльність пересічних людей минулої епохи базувався на ідеологічних марксистських парадигмах, де провідна роль у суспільстві формально належала робітникам, а насправді керувала правляча комуністична партія. Робітництво ж насправді відіграло роль «гвинтика» в складному соціальному механізмі, штучно витвореному за марксистським проектом. Політичне гасло «усе на благо народу» губилося в форсованому індустріальному виробництві і посиленому економічному тиску держави на селянське господарство. На тлі такої політики соціальна тематика в наукових дослідженнях була не лише неактуальною, а й не реальною в реалізації в умовах політичної цензури. Високий травматизм на виробництві, підвищення професійних захворювань, низькі стандарти життя, регламентовані правлячою партією культурно-освітні заходи залишалися поза полем історичних досліджень.

Отже, радянська історіографія соціального здоров'я в УСРР 1920-х рр. слугує прикладом величезних розбіжностей, які існували в реальній політиці, економіці, соціальній сфері і проголошеними гаслами правлячої партії, повсякденним життям різних соціальних груп. Політика «класової боротьби», форсованої індустріалізації, насильницьке насаджування колективних форм господарювання на селі, політичні репресії знекровлювали націю, негативно позначилися на її соціальному здоров'ї, на що й досі реагує український соціум в умовах демографічної кризи та нових викликів часу.

Джерела та література

1. *Сущенко Л. П.* Здоров'я через освіту / Л. П. Сущенко / Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком інтер, 2008. – С. 318.
2. *Ярошевский М. Г.* Сталинизм и судьба советской науки / М. Г. Ярошевский // Репрессированная наука. – М., 1991. – С. 10.
3. *Санцевич А. В.* До питання про політичний апарат радянської історіографії / А. В. Санцевич // Історична наука на порозі ХХІ століття : підсумки та перспективи. – К., 1990. – С. 173–174.
4. *Касьянов Г. В.* УТОРНІТСО : епізод з історії «політичного виховання» інтелігенції / Г. В. Касьянов, Л. І. Ткачова // Держава і українська інтелігенція (Деякі проблеми взаємовідносин у 20-х – на поч. 30-х років). – К. : Знання, 1990. – С. 30.
5. *Историческую науку – на уровень великих задач* (Итоги XVII съезда ВКП (б) и задачи большевистских историков) // Историк-марксист. – 1934. – № 2. – С. 5.
6. *Варшавчик М. А.* О научных основах изучения истории КПСС (Введение в историко-партийную науку) / М. А. Варшавчик, Л. М. Спирин. – М. : Политиздат, 1978. – С. 170, 174–177.
7. *Найда С. О.* О некоторых вопросах историографии социалистического соревнования в СССР 1935-1940 гг. / С. О. Найда // Коммунист. – 1995, – № 8. – С. 60.